

SHARQ ALLOMLARI ASARLARIDA KASB-HUNAR VA KASB TANLASH MASALALARI

ADPI p.f.d.prof.M.V.Xalimova

Pedagogika va psixologiya ta'lim yo'nalishi magistri, X.F.Aliyeva

Annotatsiya: sharqda yoshlarga ta'lim va tarbiya berish, ularga kasb-hunar o'rgatish qadimiy an'analari shunindek, hunarmand va kosiblar me'mor va naqqoshlar, deqqon va chorvadorlar, o'z farzandlari yoki shogirdlarini tarbiyalash yo'llari keng bayyon qilingan.

Kalit so'zlar: mehnatsevarlik, ta'lim-tarbiya, axloq, nafosat, amaliy fazilat, amaliy san'at, kosib, me'mor, naqqosh, xattotlik, tabiblik.

Аннотация: на востоке подробно описываются древние традиции воспитания и обучения молодежи, обучения ее ремеслам, ремесленников и ремесленников, архитекторов и живописцев, земледельцев и пастухов, способы воспитания их детей или подмастерьев.

Ключевые слова: трудолюбие, воспитание, нравственность, изоциренность, практическая добродетель, практическое искусство, ремесленник, зодчий, живописец, каллиграфия, медицина.

Annotation: in the east, the ancient traditions of educating young people and teaching them trades, as well as the ways in which craftsmen and craftsmen, architects and painters, farmers and herdsmen, educate their children or apprentices, are described in detail.

Key words: hard work, education, morality, sophistication, practical virtue, practical art, craftsman, architect, painter, calligraphy, medicine.

O'zbekistonda yoshlarni kasbga yo'naltirish va ularni kasbiy qiziqishlarini shakllantirish muammosining dolzarbligi quyidagi jihatlar bilan ham belgilanadi: "dastavval, shuni ta'kidlash kerakki, bizning amaldagi ta'lim-tarbiya tizimimiz bugungi zamonaviy taraqqiyot topgan demokratik davlatlar talablarga javob bera olmasligi ko'p joylarda yaqqol ko'rinmoqda. Bugungi kunda kasbga yo'naltirish ishlarini tashkil etish, o'quvchilarni qobiliyati qiziqishlari va layoqatini o'rganib, keyingina ularni kasbiy bilimlarga jalb etish, ta'lim va bilim berish tizimi hayotimizda, jamiyatimizda bo'layotgan

islohat, yangilanish jarayonlari, talablari bilan yaqindan bog‘langanligi har tomonlama sezilmoqda”.¹ Shundan kelib chiqqan holda, bugungi ta’lim muassasalarda, mehnat jamolarda bo‘lajak kadrlarni har jihatdan tayyorlash bilan bog‘liq o‘quvchilarni kasbiy qiziqishlarni shakllantirish va shu asosda ularni kasbga yo‘naltirish ishlarini ilmiy tashkiliy jihatlariga va ayniqsa, ijtimoiy-psixologik muhofaza imkoniyatlarni tadqiq qilishga oid maxsus o‘tkazilgan tadqiqotlarning nihoyatda tanqisligi; kasbiy psixologiya, ijtimoiy psixologiya, etnopsixologiya fanlarida bugungi ko‘rsatish jarayoni amalga oshirilib kelsada va ayni paytda, O‘zbekistonlik psixolog-olimlar tomonidan ilg‘or psixologiya ilmining hayotga amaliyotga tadbqiqiga oid qator yakunlangan tadqiqotlar, ko‘rsatmalar, tavsiyalar mavjud bo‘lsa-da, o‘quvchilarni kasbiy qiziqishlarini to‘la o‘rganib, ularni kasbga yo‘naltirish zarurligi muammolariga javob beruvchi ilmiy-amaliy tavsiyalarning ishlab chiqilmaganligi bugungi dolzarb muammolardan biri sifatida qayd etish mumkin.

Sharqda yoshlarga ta’lim va tarbiya berish, ularga kasb-hunar o‘rgatish qadimiy an‘analaridan hisoblanadi. Ayniqsa, hunarmand va kosiblar me’mor va naqqoshlar, deqqon va chorvadorlar, o‘z farzandlari yoki shogirdlarini tarbiyalashga kasb-sirlarini o‘rganishga juda katta ahamiyat berganlar. Xalqimizning yosh avlod tarbiyasiga bu qadar e’tibor berishini ko‘rsatuvchi turli-tuman naqlar va rivoyatlar, maqollarning asrlar osha to‘planib kelganligini ham alohida qayd etish o‘rinlidir. Jumladan, “Ustozdan o‘zmagan shogird, shogird emas”, “hunarli kishi xor bo‘lmas” yoki “bir yigitga etmish hunar oz” kabi ko‘plab hikmatli so‘zlar borki, ular qadim-qadimdan ota-bobolarimiz yosh avlodni ruhan va jismonan barkamol hamda o‘ziga munosib biror-bir kasb-kor egasi bo‘lib etishishlariga da’vat etib kelganlarining yaqqol isbotidir. Sharq mutafakkirlari ta’limotida o‘g‘il va qizlarga ta’lim va tarbiya berish bilan birga ularni kasb-hunarga o‘rgatish g‘oyasi ham muhim o‘rin egallaydi. Bundan ko‘rinadiki, kasb tanlash, kasbga yo‘naltirish masalalari hozirgi kun uchun yangilik bo‘lmay, balki azaliy muammo sifatida o‘rganib kelinmoqda. Jumladan, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino, Jomiy, Ahmad Donish, Devoniy va boshqalar tomonidan yozilgan asarlarda muammo atroflicha talqin qilingan. Buyuk qomusiy olim Abu Nasr Forobiy kasb-hunar to‘g‘risida ilk fikrlarini bildirib, qimmatli maslahatlarni berganlar, chunonchi ta’lim-so‘z va ko‘nikmalar majmui, tarbiya esa amaliy malakalardan iborat ish-harakat ekanligini, muayyan kasb- hunarga

berilgan, u bilan qiziqqan kishilar shu kasb-hunarning chinakam shaydosi bo'lishini aytgan. Bu mulohazalardan ko'rinib turibdiki, kasb-hunar insoniyat uchun azaldan juda zarur hayotiy vosita bo'lib kelgan. Abu Nasr Forobiyning ta'kidlashicha, "ta'lim-degan so'z xalqlar va shaharliklar o'rtasida nazariy fazilatlarini birlashtirish, tarbiya esa shu xalqlar o'rtasidagi tug'ma fazilat va amaliy kasb-hunar fazilatlarini birlashtirish degan so'zdir. Ta'lim faqat so'z va o'rganish bilangina bo'ladi, tarbiyachi esa amaliy ish tajriba bilan, ya'ni shu xalq, shu millatning amaliy malakalaridan iborat bo'lgan ish-harakat, kasb-hunarga berilgan bo'lishi, o'rganishidir" - deydi.[7.244s] Forobiy ta'lim-tarbiya ishlarini ikki yo'l bilan amalga oshirishni nazarda tutadi. "Amaliy fazilatlar va amaliy san'at kasb-hunarlar va ularni bajarishga odatlantirish masalasi"ga kelganda, bu odam ikki yo'l bilan hosil qilinadi; bulardan

-birinchisi - qanoatbaxsh so'zlar, chorlovchi, ilhomlantiruvchi so'zlar yordamida odatda hosil qilinadi, malakalar vujudga keltiriladi, odamdagi g'ayrat, intilish harakatga aylantiriladi.

-Ikkinchi yo'l yoki usul - majbur etish yo'li. Bu usul gapga ko'nmovchi qaysar shaharliklar va boshqa sahroiylar xalqlarga nisbatan qo'llaniladi. Chunki ular o'z istaklarigacha so'z bilan g'ayratga kiradiganlardan emaslar. Ulardan birortasi nazariy bilimlarni o'rgatishga kirishsa, uning fazilati yaxshi bo'ladi. Kasb-hunarlarni va juz'iy san'atlarni egallashga intilish bo'lmasa bunday odamlarni majbur etmaslik kerak. Chunki shahar xalqlariga tarbiya berishdan maqsad - ularni fazilat egasi qilish va san'at aqlariga aylantirishdir. Tabiblik kasbining maqsadi inson tani va uning a'zosidir. Uning maqsadi shu a'zolar uchun kerakli bo'lgan sog'lomlikni hosil qilish va ularni kasal bo'lishdan saqlashdir.

Forobiyning fikricha, insonning kasb-hunar va san'atdagi fazilatiga kelsak, bu fazilat tug'ma emasdir, aks holda uning fikru-fazilatida mutlaqo kuch va ulug'lik bo'lmas edi. Agar kasb-hunar fazilati tug'ma bo'lganda podshohlar ham o'zlari ishlab va harakat qilib emas, balki podshohlik ularga faqat tabiiy ravishda muyassar bo'lgan, tabiat talab qilgan tabiiy majburiy bo'lib qolar edi. Nazariy va buyuk fikriy fazilat ulug' tug'ma fazilat va ulug' (kasb-hunar) fazilati odat - malaka bo'lib qolgan odamda bu fazilatlar irodani hosil qilishning va odatga aylantirishning sababi bo'ladi, bunday odamlar cheksiz, juda kuchli tabiat va irodaga egadirlar.[3] Agar

insonda mana shunday go‘zal xususiyatlar yoki fazilatlar birlashsa, uyg‘unlashsa, shundan so‘ng u o‘zidagidek go‘zal fazilat va irodani xalqlar va shahar ahillarida hosil qilish yo‘llarini o‘rganishi kerak. Lekin xalqlar va shahar aqillarida axloq, odob, rasm-rusm, kasb-hunar, odat va irodani hosil qilgani uchun insondan zo‘r kuch va qudrat talab qilinadi. Bu ikki yo‘l bilan, ya‘ni ta‘lim va tarbiya yo‘li bilan hosil qilinadi.[3] Tarbiya amaliy ish va tajriba bilan o‘rgatishdir. Ya‘ni shu xalq, shu millatning amaliy malakalaridan iborat bo‘lgan ish-harakatlariga kasb-hunarga qiziqsalar, shu qiziqish ularni butunlay kasb-hunarga jalb etsa, demak, ular kasb-hunarning chinakam oshiqi bo‘ladilar. Maqsadni amalga oshirishda jahd va g‘ayrat mo‘ljallanganligini bajarishda zo‘r ta‘sirga egadir. Nazariy bilimlarni yo‘ ustozlar yoki hikmatlar o‘rgatadilar. Yoshlar yuqorida aytib o‘tilgan narsalar, kasb-hunar shu tajriba jahd va g‘ayratga ega bo‘lganlari va shu narsalarni o‘z vujudlarida singdirganlaridan so‘ng ularni asta-sekin egallay boradilar hamda yuqorida aytib o‘tilgan fazilatlarini aniqlab borib, nazariy bilimlarning hammasida mantiqiy fikrlash yo‘lini ishlatishga odatlanadilar. Shu tartibda bolalarga o‘rgatish yo‘li bilan ular kamolga etguncha ana shu fazilatlar aniqlanadi va tarbiya qilinadi. Forobiyning fikricha, baxtning turli darajalarining bir-biridan afzalligi uch xil alomatga harab aniqlanadi. Biz quyida ko‘rib chiqyotgan hunar va san‘atlarning bir-biridan afzalligi ham xuddi shu alomatlarga harab aniqlanadi. Hunar va san‘atlar qaysi tur va sohalarga taalluqli ekanligiga ko‘ra bir-biridan afzal ko‘rinadi. Masalan bo‘z to‘qish, shoyi to‘qish, attorlik, hovli supurish, raqs san‘ati, fiqxiy ilmi, tabiblik yoki so‘z san‘ati bir-biridan qanchalik afzal bo‘lsa, baxtga erishuv darajalari ham shunga o‘xshashdir. Bundan tashhavi bir turdagi san‘at, hunar sohiblari ham malaka miqdori jihatidan farqlanishi mumkin. Masalan, bir hattot o‘z hunarining ko‘pgina sirlarini bilishi, keng bilim egasi bo‘lishi mumkin. Boshqa biri o‘z hunari sirlarini kamroq bilishi mumkin. Mazkur hunar xattotlikni yaxshi egallash uchun hattot tilni, so‘z san‘atini, husnixatni va hisob-kitob, riyoziyotni puxta bilishi zarur. Shu hunar egalaridan biri, masalan, husnixatni va riyoziyotni yaxshi biladi, boshqasi ishni, so‘z san‘atini va husnixatning ba‘zi jihatlarini yaxshi biladi, uchinchi - mana shu ilmlarning hammasida moqir. Xattotning sifat jihatidan bir-biridan afzalligi shundaki, masalan, husnixat san‘atini egallagan ikki hattotdan biri o‘zi tanlagan shu sohada kuchliroq, biri kuchsizroq bo‘lishi mumkin. Bu sifatdagi afzallikdir. Baxtililik darajasiga erishuvda ham insonlar yuqoridagiga

o‘xshash bir-biridan afzalroq bo‘lishi mumkin. Boshqa shaharlarning aqolisiga kelsak, bu odamlarning fe’li yomon bo‘lganligi uchun hunarlari ham ularning ko‘ngli yomonligini tuzata olmaydi. Yomon xattot tabiatdan badbaxtligi tufayli yozuvi ham tobora xunuklashib boraveradi, uning hunarlari san’ati tobora orqaga ketaveradi. Abu rayhon beruniy inson kamolotida mehnat va mehnat tarbiyasi haqida muhim fikrlarni bayon etadi. U har bir hunar egasini mehnatiga harab turlarga bo‘ladi. Og‘ir mehnat sifatida binokor, ko‘mir qazuvchi, hunarmand, fan sohiblari mehnatini keltiradi. Ayniqsa, ilm aqli-olimlar mehnatiga alohida e’tibor berish, hayrihoh bo‘lishga chaqiradi, ularni ma’rifat tarqatuvchilar jamiyat ravnaqiga hissa qo‘shuvchilar deb biladi.[4] Shu bilan birga og‘ir mehnat qiluvchi konchilar yer ostida gavhar izlovchilar, dehqonlar haqida gapirib, ularning mehnatini rag‘batlantirib turish kerak deydi. Ayniqsa, podshohlar bunday mehnat aqliga g‘amxo‘r bo‘lishi kerakligini alohida eslatadi. Chunki ana shu mehnat ahli ular hukmronligining tayanchi deb ta’kidlaydi. Beruniy bolalarni mehnatga o‘rgatish metodlari, yo‘llari haqida ham fikr yuritadi. Masalan, bolalarni eng kichik yoshdan mehnatga o‘rgatish kerak, deydi. Mehnat tarbiyasi o‘sha davr tarbiya an’anasiga binoan vorislikka katta, ahamiyat beradi. Hunarmandchilikning bunday yakka holda o‘rgatilishi malakali kasb egalari uchun etishib chiqishiga yordam bergan, halol va vijdonan mehnat qilishga yo‘llaganki, bu insonning kamolga etishida muhim pog‘ona bo‘lgan. Zero, qadimdan har bir etuk inson shohmi yoki oddiy fuharomi hunarning bir yoki bir necha turini bilishi zarur sanalgan. Shunga buyuk shaxslar ham, beklar ham, mol-mulk egalari bo‘lgan boylar ham oddiy fuharo ham o‘z farzandini bilimli bo‘lishi bilan birga hunarli bo‘lishiga ham e’tibor bergan va bu yozilmagan qonunga barcha birdek amal qilgan. Chunki kishilik jamiyati paydo

bo‘lgandan boshlab, kishilar o‘z mehnati va hunari bilan kun kechirishga majbur bo‘lgan va bu hayot taqozosi asoratida qabul qilingan. Shuning uchun ham beruniy inson har tomonlama kamolga etishi uchun u ilmi bo‘lishi bilan birga mehnatsevar va hunar egasi bo‘lishi ham kerak deydi.

Abu Ali Ibn sinoning mehnatsevarlik tarbiyasi borasidagi fikrlari ham diqqatga sazovordir. Jumladan, u har bir bolani biror hunarga o‘rgatmoq shart, deydi. Yosh yigit biror

hunarni o'rgansa, uni hayotga tatbiq eta olsa va mustaqil hunar tufayli oilani ta'minlaydigan bo'lsagina otasi uni uylantirib qo'ymoqi lozim, deb hisoblaydi.

O'spirin hunar egallashi bilan unda nafaqat axloqiy hislar, balki xarakterning irodaviy xislatlari ham tarkib topa boshlaydi. Hunar egallash orqali o'spirinlardan sabr-bardoshlik, chidamlilik, mehnatsevarlik, ishbilarmonlik, tadbirkorlik, zukkolik kabi insoniy sifatlar shakllanadi.[5]

Ibn sino har bir insonning mijozidan kelib chiqqan holda unga alohida e'tibor berish kerakligini ta'kidlashi tufayli juda katta amaliy ish qilganligiga guvoh bo'lish mumkin. Uning fikricha, har bir inson faqat unga tegishli bo'lgan xususiyatlargagina egadir, unga o'xshash insonlar kamdan-kam bo'ladi.

Yusuf Xos Hojibning o'sha davrda kosib hunarmandlarga naqadar hayrihohligi o'z-o'zidan emasdi. Chunonchi, davlatning tinch osoyishtaligi, jahonda tutgan mavqei, boyligi, xalqning farovonligi ana shu toifadagi kishilarga bog'liq edi. Zero, kasb-hunar ta'limning ijtimoiy-siyosiy, moddiy va madaniy taraqqiyotining o'lchov birligi sanalardi. Yusuf xos hojib jamiyat taraqqiyoti va xalq farovonligida muhim o'ringa ega bo'lgan dehqonlar, chorvadorlar, savdogarlar, tabiblar, olimlar haqida ham muhim fikrlar bayon etadi va har birining jamiyatdagi o'rnini ko'rsatib beradi. Chunonchi, dehqonlar va chorvadorlarning ham ijtimoiy, iqtisodiy hayotda tutgan o'rnini yuqori baholaydi va ular mehnati eng ulug' va sharafli muqaddas ekanligini ta'riflaydi. Ko'rinib turibdiki, olim jamiyatning rivojlanishiga hissa qo'shgan har bir kasb-hunar egasini ulug'laydi va ularni qadrlash zarurligini ta'kidlaydi.

Kaykovus jamiyat taraqqiyotida ilm bilan birga kasb-hunarning zarurligini ta'kidlaydi: "Agar kishi har qancha oliy nasab va asl bo'lsa-yu, ammo hunari bo'lmasa, u haloyiqning izzat va hurmatidan noumid bo'lur. Ulug'lik aql va bilim qiladur, nasl-nasab qila emas. Ismni senga ota va onang qo'ymishlar, sen unga harra bo'lmasin. Ammo sen hunar bilan bir nomga ega bo'lg'il".[3] Shuning uchun ham asarda turli kasb egalari ulug'lanadi. Kasb-hunar o'rganishni bilim olish bilan qo'shib olib borishni tavsiya etadi. Fanni amaliyot bilan uzviy aloqada deb haraydi. Kaykovusning bu harashlari o'sha davrning ilg'or harashlaridan sanaladi. Kaykovusning "Qobusnoma" asarida kasb-hunar haqida bir

qator fikr mulohazalar keltiriladi. Aynan keltirilgan fikrlardan kasb-hunarning inson hayotidagi o‘rni mohiyati yuzasidan harashlari ilgari surilgan.

“Ey farzand ogoh bo‘lki, hunarsiz kishi hamisha foydasiz bo‘lur va hech kishiga naf etkurmas. Bilursanki, tikanli butaning tani bordur, ammo soyasi yo‘qdir. hunarsiz kishi ham tikanli buta yanglig’ na o‘ziga va na o‘zgaga foyda berur. Agar kishi har qanchaki oliy nasab va asl bo‘lsa ammo hunari bo‘lmasa xaloyiqning izzat va hurmatidin noumid bo‘lur. Agar kishida ham nasab gavhari va hunar bezak bo‘lmasa undan battaroqdir. Jahd qilg’il asl bo‘lsa unga harra bo‘lmag’il, nedinkim tan gavhari ziynati bilan ziynatlangan bo‘lmasa u hech narsaga arzimagusidir. Andoqkim debdurlar: ulug’lik aql va donishmandlik biladur, gavhar va nasab bila bo‘lmas”.[6] Asarda munajjimlik, er o‘lchash, musiqa, tibbiyot sohasidagi kasb egalarining faoliyati ilmiy nuqtai nazaridan yoritiladi. Ayniqsa, tibbiyot ilmiga oid harashlari Kaykovusning zukko, donishmand, har tomonlama yetuk, bilimga ega kishi bo‘lganligidan dalolat beradi. Ayniqsa, uning turli kasb-hunar vakillari haqidagi fikrlari amaliyotga tatbiq etishda o‘ta muhimligi bilan diqqatga sazovordir.

Jomiy ham xuddi Forobiy singari biror foydali kasb-hunarni egallashni yoshlarning asosiy burchi deb hisoblaydi. U bir odam ikki ishni eplay olmasligini ta’kidlaydi, faqat muayyan bir hunar bilan shug’ullanish uni puxta o‘zlashtirish lozimligi haqida gapiradi. Jomiy hunar egallashni u bilan shug’ullanishni har qanday boylikdan afzal ko‘radi, yoshlarni hunar egallashga chaqiradi. Jomiy o‘sha davrda bilim va hunar egallamay, o‘zining nasl-nasabi bilan maqtanib yurgan ota-onasining molu davlatiga ishonib taralla-bedod qilib yurgan yoshlarni qattiq tanqid qiladi. Uning fikricha, bunday yoshlar biror ijobiy fazilatga ega emas, ular hosil bermaydigan mevasiz daraxtga o‘xshaydilar, bunday odamlarning jamiyatga nafi tegmaydi. Jomiy bilim-hunarsiz kishini o‘tindan boshqaga yaramaydigan mevasiz daraxtga o‘xshatadi. U har bir yoshni ota obro‘si, shon-shuxratidan mag‘rurlanmay, o‘z yo‘lini tanlashiga, ilmu-hunar o‘rganishga undaydi. SHuningdek, hunar o‘rganish har bir kishi uchun u yoshmi, keksami, shohmi, fuharomi, barchaga barobar, - deb ta’kidlaydi

Demak, Jomiy inson uchun ilmu-hunarning qay darajada zarurligini to‘g‘ri talqin qilgan. Alloma ilm va hunarni e‘zozlagan rahbar ham o‘z elining e‘zozida bo‘lishi, bunday o‘lka gullab yashnashi mumkinligini uqtiradi. Shuningdek, Abdurahmon Jomiy mehnatkash

insonni ulug'laydi, ayniqsa, dehqonlar mehnati haqida fikr yuritir ekan, ular moddiy ne'matlar yaratish bilan jamiyatda hurmatga sazovor ekanligini ta'kidlaydi. Sharqning qomusiy olimlaridan Davoniy bolalarning kasb-hunar egallashi to'g'risida ham e'tiborga sazovor fikrlar bildirgan. Muallim talabalarning qobiliyatini qaysi kasb bilan qiziqishini juda yaxshi bilishi lozim. Agar bola ma'lum bir kasb-hunar yoki ilm bilan shug'ullansa, uni har tomonlama qo'llab-quvvatlash va bu ilm yoki kasbni egallash uchun kerakli shart-sharoitni yaratib berish lozim. har bir kishining, deb yozadi Davoniy, hamma kasbni egallashga qobiliyati bo'lmaydi, balki muayyan odamning kasbga qobiliyati bo'ladi. Bir kasb-hunarni o'rganishga intiluvchilar butun iste'dodlarini ana shu kasbni egallashga haratadilar, natijada o'z sevgan kasb-hunarlarini tezda va puxta o'zlashtirib oladilar. Davoniyning bu fikrlari Forobiyning quyidagi fikrlariga juda o'xshab ketadi: "Kasb-hunarni egallash va kamolotga erishishga o'z ixtiyoricha havas bilan intilgan kishilar haqiqiy fazilat egalari va haqiqiy san'at ahllaridir". Agar kishining muayyan bir kasbga ishtiyoqi bo'lmasa uni hech vaqt shu kasbni egallash uchun majbur qilmaslik kerak, aks holda u faqat o'zini qiynashi mumkin. Davoniy insonga foyda keltiradigan kasb-hunarni uchga bo'ladi, ya'ni ular kishining ruhiy (ma'naviy) quvvatiga bog'liq bo'lib, birinchisi, inson aqliga tegishlidir, bunga vazirlik kasbini kiritadi. Ikkinchisi, ta'lim-tarbiya natijasida vujudga keladi. Bunga astronomiya, matematika, tibbiyot va geometriya fanlari bilan shug'ullanish kiradi. Uchinchisi, kishining shijoati va jasurligi namoyon bo'ladigan kasblardir: bular - dushmanga harshi kurash, chegarani qo'riqlash va boshqalardir. Ustoz olim biror ish yoki kasb bilan shug'ullanishni hohlamaydigan kishilarni tanqid qiladi. U ham xuddi Jomiy singari o'z otasining boyligiga ishonib kasb-hunar egallamagan yoshlarni qoralaydi. U yoshlarni mehnat, hunar egallashga chaqiradi, uningcha, kishi faqat mehnatda kamolot va baxt-saodatga erishishi mumkin. Shunday qilib, Davoniy kasb-hunar egallashni kishining eng go'zal fazilatlaridan biri, deb hisobladi. Inson kasb-hunarni egallashga uni takomillashtirishga intilish bilan jamiyatga ham foyda keltiradi, demak bunday kishi har qanday tahsinga sazovordir. U kishilarni eng avvalo kasb-hunariga harab toifalarga bo'ladi. Birinchi toifaga qalam ahillarini olimlar, noiblar, munajjimlar, qozilar, injenerlar, musulmon qonunshunoslarini; ikkinchi toifaga harbiylarni; uchinchi toifaga esa savdogarlar, hunarmandlar va boshqalarni kiritadi. to'rtinchi toifaga esa dehqonlar, qishloq

xo'jaligi bilan shug'ullanuvchilardan iboratligini ko'rsatib o'tadi. Davoniy ayniqsa dehqonchilik kasbini ulug'laydi. Xuddi Alisher Navoiy singari Davoniy ham dehqonlar mehnatiga yuqori baho beradi, chunki dehqonlar hamma toifadagi kishilarni oziq-ovqat, moddiy boylik bilan ta'minlovchi kishilar hisoblanadi. Ularning g'ayratisiz inson zoti xuddi mayda savdogarlar singari yo'q bo'lib ketadi, chunki boshqa toifadagi kishilar hayot kechirish uchun ularchalik narsa yarata olmaydilar, balki bunyod qilingan narsalarni boshqa kishiga beradilar, bir joydan ikkinchi joyga olib boradilar, yoki shaklini o'zgartiradilar. Davoniyning kasb-hunar egallash to'g'risida ijobiy harshlaridan biri shuki, u birinchi navbatda oddiy xalq mehnatini, xususan, dehqon mehnatini kuylaydi, inson faqat o'z halol mehnati tufayli baxt-saodatga erishuvi barkamol shaxs bo'lib etishishi mumkinligini isbotladi. Shuning uchun u kasb-hunar egalarini doimo hurmatlash, mehnatini qadrlashga chaqiradi. Davoniy bolalarning aqliy qobiliyatlarini rivojlantirish kasb-hunarga o'rganishi haqida ham himmatli fikrlarni bildirgan. Davoniy muallimning bolalarni qaysi kasbga qiziqishi, qobiliyatini yaxshi bilishi zarurligi haqida gapirib, bola qiziqib, biror hunar yoki ilm bilan shug'ullansa, unga har qanday sharoitda ham imkoniyat yaratib berish kerak, deb uqtiradi. Albatta, hamma kasblarni egallab bo'lmaydi, ammo har bir odamning biror kasbga qobiliyati bo'ladi deydi olim. Biror kasbni egallab olishga intilgan kishi butun iste'dodini sarf etib, ana shu kasbni tezda o'rganib oladi. Bunday fikrni buyuk mutafakkir Forobiy ham o'z vaqtida ta'kidlab o'tgan edi. Agar u yoki bu shaxsning muayyan kasb-hunarga ishtiyoqi bo'lmasa, uni majbur qilish mumkin emas, aks holda u o'zini qiynaydi va bu kasb-hunar unga baxt-saodat keltirmaydi, deydi. Davoniy insonga foyda keltiradigan kasb-hunarni uchga bo'ladi: buni kishilarning ruhiy quvvatiga bog'lagan holda tushuntiradi: birinchisini inson aqliga tegishlisi deb ko'rsatadi va bunga vazirlik kasbini kiritadi. Ikkinchisi, ta'lim-tarbiya natijasida vujudga keladi, deb bunga astronomiya, matematika, tibbiyot, geometriya fanlari bilan shug'ullanishni kiritadi. Uchinchisiga, kishilarning shijoati, jasurligi bilan bog'liq kasblarni, ya'ni dushmanga harshi kurash, chegarani qo'riqlash va boshqalarni kiritadi. Olim kasbi bo'lmagan biror kasb bilan shug'ullanmaydigan kishilarni qattiq tanqid qiladi. Otasining mol-mulkiga ishonib, kasb-hunar egallamaydigan yoshlarni qoralaydi. Mehnat qilish hunar egallashni tarqib qilar ekan, mehnat inson kamoloti va baxt-saodati manbai deb hisoblaydi. Davoniyning kasb-hunar haqidagi harshlari shu bilan ahamiyatliki,

u oddiy xalq mehnatini, dehqon mehnatini ulug'laydi. Insonning faqat mehnati tufayligina baxt-saodatga erishish mumkinligini, mehnat insonning shaxs sifatida kamol topishining bir mezoni ekanligini isbotlaydi.

Ahmad Donish o'qituvchilik kasbi haqida bir qancha fikr mulohazalarni bildiradi. Ahmad Donish kasb tanlash, kasb yo'naltirish kasb egalari xususidagi fikrlarini ko'zdan kechirar ekanmiz, uning o'qituvchilik kasbi xususidagi harashlarida axloq masalasiga katta e'tibor berganligini ko'ramiz. U o'qituvchini talabalarga kuchli ta'sir etuvchi deb biladi. Uning ta'kidlashicha, o'qituvchilik kasbini tanlaganlarning nopoklik niyatida bo'lishi g'oyatda zararlidir, chunki ular o'zlaridagi axloqiy buzqlikni yosh avlod o'rtasida tarqatadilar. Demak, Ahmad Donish o'qituvchining axloqiy qiyofasiga katta e'tibor beradi. U o'qituvchidan yosh avlod manfaatini birinchi o'ringa qo'yishni talab qiladi. o'qituvchi o'quvchi va talabalarga ko'p bilim berish o'z bilimini oshirish va chuqurlashtirish uchun o'z ustilarida ko'p ishlashlari lozimligini aytadi. Bundan ko'rinadiki, Ahmad Donish o'qituvchi kasbiga nisbatan jiddiy talab qo'yadi. U go'zal axloqlilik va chuqur bilimdonlikni o'qituvchining go'zal sifati deb biladi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, sharq allomalari asarlaridagi kasb tanlash, kasbga yo'naltirish borasidagi fikrlarni o'rganish, ularni amaliy hayotga tadbiq etish, O'sib kelayotgan yosh avlodni ongli kasb tanlashga yordam beradi. Bu esa bolalarni yoshligidanoq kasb-hunarga o'rgatish jamiyatning asosiy vazifalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abduraqmon Jomiy "Tanlangan asarlar" Toshkent, Adabiyot va san'at nashriyoti, 1971-yil 196 bet.
2. Abu Nasr Forobiy baxt - saodatga erishuv haqida Risolalar Toshkent "Fan" 1975-yil 75-78 betlar.
3. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shaqri. - Toshkent: A.qodiriy nomidagi nashriyot, 1993. - 224 b.
4. Abu Rayqon Beruniy. Feruza (Javoqirlar haqida naql va qikoyatlar). - Toshkent: A.qodiriy nomidagi nashriyot, 1993. - 96 b.
5. Arziqulov D.N. kasbiy kamolotning psixologik O'ziga xos xususiyatlari Avtoreferat psixologiya fanlari nomzodi. -Toshkent 2002.-22 b
6. Asadov YU.M. Individualno-psixologicheskie osobennosti uchitelya kak faktori razvitiya professionalizma Avtoref. dis. ... kand. psixol. nauk. - Tashkent, 2007.-25 s.

7. Aslonov I.N. Bojxona tizimi faoliyati samaradorligini oshirishda kadrlarning shaxsiy psixologik tayyorgarligi omillari Avtoreferat psixologiya fanlari nomzodi. -Toshkent 2009.-25 b

8. Asomova R.Z. Kasb tanlash motivasiyasi va uning dinamikasi. Psix.f.n.....dis.-T., 2002. -137

